06/04/2020

“Ολόκληρη η Καστοριά, ένα βυζαντινό μνημείο”

/ Παιδεία και Πολιτισμός

«Δικαίωση ενός επιστημονικού έργου ζωής» χαρακτηρίζει ο Ευθύμιος Τσιγαρίδας, μιλώντας στο Αθηναϊκό-Μακεδονικό Πρακτορείο Ειδήσεων, για την πρόσφατη βράβευσή του από την Ακαδημία Αθηνών για το βιβλίο του «Εικόνες του Βυζαντινού Μουσείου και ναών της Καστοριάς (12ος-16ος αιώνας)». Ο ομότιμος καθηγητής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης είναι λογικό να θεωρεί το συγκεκριμένο βιβλίο «opus vitae και magnum opus», καθώς «πίσω από αυτό κρύβεται πολύς κόπος και μόχθος, αλλά και μία ευτυχής κατάληξη».

Όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά το βιβλίο εξεδόθη χάρη στη γενναία χορηγία της Ιεράς Μεγίστης Μονής Βατοπαιδίου Αγίου Όρους και του Κοινοφελούς Ιδρύματος ΑΙΓΕΑΣ Αθανάσιου και Μαρίνας Μαρτίνου.

«Ξεκίνησα το 1970 να συγκεντρώνω εικόνες από ναούς της Καστοριάς λόγω κρουσμάτων αρχαιοκαπηλίας. Ήμουν στην αρχή επιμελητής και μετά Έφορος Βυζαντινών Αρχαιοτήτων και σ’ ένα μακρύ διάστημα από το 1970 ως το 1996 -που υπέβαλα την παραίτησή μου στο υπουργείο Πολιτισμού για να περιοριστώ στα καθήκοντά μου του καθηγητή στο πανεπιστήμιο- υπηρέτησα σε όλον τον χώρο της Μακεδονίας και ιδιαίτερα στην Καστοριά. Αποτέλεσμα αυτής της συγκέντρωσης

των εικόνων, που ήταν μεγάλος σε αριθμό, και με τη συντήρηση που ακολούθησε, άρχισα σιγά-σιγά να δημοσιεύω επιστημονικά άρθρα και στο τέλος να αποφασίσω να εκδώσω ένα σύγγραμμα γιατί το υλικό ήταν πάρα πολύ σημαντικό για τη βυζαντινή τέχνη αλλά και για την ίδια την πόλη της Καστοριάς», αναφέρει ο κ. Τσιγαρίδας στο ΑΠΕ-ΜΠΕ, σημειώνοντας ως προς την αξία αυτού του υλικού: «Μαζί με τις εικόνες που υπάρχουν ακόμα σε ναούς της Καστοριάς, είναι μία από τις πιο σημαντικές συλλογές εικόνων σε αριθμό και καλλιτεχνική ποιότητα στην Ελλάδα, ίσως και διεθνώς, που συνδέονται με την ιστορία μίας συγκεκριμένης πόλης. Δεν είναι, δηλαδή, αποτέλεσμα συγκέντρωσης εικόνων από έναν συλλέκτη ή από ένα βυζαντινό μουσείο, αλλά αποτελούν ένα σύνολο που συνδέονται με την πόλη της Καστοριάς».

Το μεγάλων διαστάσεων βιβλίο, όπου δημοσιεύονται 147 εικόνες από τον 12ο ως και τον 16ο αιώνα, είναι μία πολυτελής έκδοση 610 σελίδων, με 290 έγχρωμες φωτογραφίες, υπότιτλους στα αγγλικά και εκτενή περίληψη στα αγγλικά για να είναι προσιτό στο ξένο βιβλιόφιλο κοινό. Η Εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία που το εξέδωσε ανέλαβε τη δαπάνη για τη συντήρηση μεγάλου αριθμού εικόνων και τη φωτογράφηση από τον επαγγελματία φωτογράφο, αείμνηστο Μάκη Σκιαδαρέση.

Η έκδοση αποτελείται από τέσσερις βασικές ενότητες. Στην πρώτη εξετάζονται εικόνες από τον 12ο ως το τέλος του 13ου αιώνα. «Είναι περίπου 19 και αποτελούν τη μεγαλύτερη ομάδα εικόνων αυτής της περιόδου που σώζονται στην Ελλάδα, αν λάβετε υπόψη ότι στο Βυζαντινό Μουσείο Αθηνών ή στο Βυζαντινό Μουσείο Θεσσαλονίκης οι εικόνες αυτής της περιόδου είναι ελάχιστες σε αριθμό», εξηγεί στο ΑΠΕ-ΜΠΕ ο κ. Τσιγαρίδας. Η δεύτερη ενότητα αποτελείται από περίπου 50 εικόνες, που χρονολογούνται από το δεύτερο μισό του 14ου ως το τέλος του 15ου αιώνα. «Πρόκειται για μία περίοδο διαδοχικής κατοχής της πόλης της Καστοριάς από Σέρβους, Αλβανούς και Τούρκους. Παρόλα αυτά, η πόλη είχε τη δυνατότητα να χτίζει ναούς και να τους διακοσμεί με τοιχογραφίες και εικόνες -κι αυτό οφείλεται τόσο στην εκκλησία όσο και στους άρχοντες που είχαν την οικονομική επιφάνεια να χτίζουν εκκλησίες μικρών διαστάσεων», τονίζει.

Η τρίτη ενότητα ανήκει σε μία από τις πιο σημαντικές περιόδους της ζωγραφικής τέχνης στην Καστοριά. «Είναι η περίοδος του δεύτερου μισού του 15ου αιώνα, όπου στην Καστοριά αναπτύσσεται μια “σχολή” ζωγραφικής, με ζωγράφους που δραστηριοποιούνταν σε όλη τη Βαλκανική. Είναι ένα πολύ σημαντικό καλλιτεχνικό φαινόμενο για την πόλη και τη μεταβυζαντινή τέχνη. Καλλιτέχνες δραστηριοποιούνται για να ζωγραφίσουν περίπου πέντε εκκλησίες, από τις οποίες σήμερα μας σώζονται γύρω στις 22 εικόνες. Οι καλλιτέχνες αυτοί θα δουλέψουν στη Βέροια, στα Μετέωρα, στη μεσαιωνική Σερβία, στη Βουλγαρία, ενώ η

επίδραση της “σχολής” θα φτάσει μέχρι και τη Ρουμανία», επισημαίνει ο κ. Τσιγαρίδας, δίνοντας ταυτόχρονα και τον λόγο που η σχολή μπαίνει σε εισαγωγικά: «Γιατί δεν είχε διάρκεια. Κράτησε λιγότερο από μισό αιώνα».

Στην ενότητα που αφορά τον 16ο αιώνα δημοσιεύονται 48 εικόνες, από τις οποίες ξεχωρίζουν οι εικόνες της Κρητικής Σχολής. «Είναι μία πολύ σημαντική ενότητα 16 περίπου εικόνων, που ανήκουν στην Κρητική Σχολή. Θα μου πείτε, δούλεψαν Κρητικοί ζωγράφοι στην Καστοριά; Όχι. Οι εικόνες αυτές εισήχθησαν από τη Βενετία από εμπόρους Καστοριανούς της γούνας για να κοσμήσουν τους ναούς. Πρόκειται για ένα πολύ σημαντικό σύνολο, που μας δίνει ιστορικά στοιχεία για τη δραστηριότητα των Καστοριανών εμπόρων και την επαφή τους με τη Βενετία», υπογραμμίζει ο ομότιμος καθηγητής. Το σημαντικό, επίσης, είναι ότι σε αυτήν την ενότητα υπάρχουν δύο εικόνες με την υπογραφή ενός ζωγράφου που λέγεται Ιωάννης Περμενιάτης. «Ξέρουμε το όνομά του από τα κατάστιχα της ελληνικής κοινότητας της Βενετίας του 1523. Αυτές οι δύο εικόνες αποτελούν, μαζί με άλλες, ένα βασικό στοιχείο ότι έχουν έρθει από τη Βενετία», αναφέρει στο ΑΠΕ-ΜΠΕ.

Ενδιαφέρον, όμως, έχουν και οι υποενότητες που αφορούν εικόνες τοπικών εργαστηρίων. «Ιδιαίτερα ενός ζωγράφου που έχει δραστηριοποιηθεί σε όλον τον χώρο της Αχρίδας και της νότιας Βόρειας Μακεδονίας, του Ιωάννη από τη Γράμμοστα. Δεν έχουμε καμία εικόνα ενυπόγραφη αλλά αναγνωρίζουμε το έργο του από καθαρά τεχνοτροπικά στοιχεία. Επίσης, από αυτήν την περίοδο έχουμε εικόνες από άλλους επώνυμους ζωγράφους, δυστυχώς χωρίς υπογραφή, αλλά τις αποδίδω πάλι με βάση τεχνοτροπικά κριτήρια. Αναφέρομαι στον μεγάλο ζωγράφο Φράγκο Κατελάνο από τη Θήβα, ο οποίος ζωγραφίζει και μία εκκλησία στην Καστοριά, ενώ παράλληλα δουλεύει στα Μετέωρα, στο Άγιον Όρος και στην Ήπειρο. Επίσης, τον Ονούφριο τον Αργίτη, που διακοσμεί δύο εκκλησίες στην Καστοριά, αλλά δραστηριοποιείται κυρίως στον χώρο της Αλβανίας», μας πληροφορεί.

Και η «παρακαταθήκη» της Καστοριάς με δύο λόγια; «Η Καστοριά είναι ολόκληρη ένα μνημείο βυζαντινής και μεταβυζαντινής τέχνης (9ος ως 19ος αιώνας). Σήμερα σώζονται 62 εκκλησίες κι ένας πολύ μεγάλος αριθμός εικόνων από τη βυζαντινή και μεταβυζαντινή περίοδο, που μας δίνουν τη δυνατότητα να μελετήσουμε τη βυζαντινή και μεταβυζαντινή ζωγραφική», μας απαντά, δίνοντας και τον λόγο που η πόλη ήταν για τόσους αιώνες μία τις πλέον σημαντικές και ακμάζουσες πόλεις του ελλαδικού χώρου. «Φαίνεται ότι ήταν μία κοινωνία ιδιαίτερα δραστήρια εμπορικά, με ανθρώπους που δραστηριοποιούνταν στον χώρο της γούνας ήδη από τον 12ο αιώνα. Αυτό σημαίνει ότι είχαν μία οικονομική επιφάνεια για να μπορούν

να χτίζουν και να διακοσμούν εκκλησίες. Δεν είναι τυχαίο ότι από το τέλος του 15ου αιώνα και στον 16ο και 17ο αιώνα, οι Καστοριανοί που χτίζουν και διακοσμούν ναούς αποκαλούνται άρχοντες στις κτητορικές επιγραφές, πράγμα που δείχνει και την υψηλή κοινωνική θέση που είχαν στην πόλη. Από την άλλη πλευρά και η εκκλησία έπαιξε τον ρόλο της, διότι στα χρόνια της Κατοχής, από το δεύτερο μισό του 14ου αιώνα και μετά, αποτελεί τον συνεκτικό δεσμό της κοινωνίας και αναπτύσσει μία δυναμική με τους προύχοντες και τους άρχοντες της πόλης», καταλήγει ο κ. Τσιγαρίδας μιλώντας στο ΑΠΕ-ΜΠΕ.

Πηγή: ΑΠΕ-ΜΠΕ